

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНО-РУМУНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

І. В. Щербаков, І. В. Богінська

Анотація: У статті висвітлено проблема забезпечення прав національних меншин та історичної пам'яті в україно-румунських відносинах, визначено вплив різних інтерпретацій спільної історії на стан двосторонніх відносин. Було висвітлено основні перешкоди для ведення ефективного діалогу між Україною та Румунією, надано рекомендації щодо вирішення вищезазначених проблем.

Ключові слова: історична пам'ять, двосторонні відносини, національна меншина, регіональне співробітництво.

З отриманням незалежності, наша держава намагається підтримувати гарні відносини з своїми сусідами. Відносини між Україною та Румунією не можна назвати виключно позитивними і стабільними, адже за роки співробітництва були періоди кризи, непорозуміння, але були і етапи посилення. Загалом, україно-румунські відносини можна визначити як важливі для обох держав в контексті міжрегіональної співпраці та потенційного членства нашої держави в ЄС. Тим не менш, питання історії, мови, етнічних меншин та розвитку території (Буковина та Бессарабія) на яких проживають етнічні румуни стають предметом суперечки українських та румунських політиків та дипломатів.

Проблемою україно-румунських відносин займаються українські та іноземні дослідники. В коло їхніх досліджень входять проблеми двосторонніх відносин між Україною та Румунією в контексті «Східного партнерства» ЄС, регіональних ініціатив, питання спільного користування р. Дунай, двосторонніх ініціатив щодо співпраці на Чорному морі, питання національної меншини та трактування спільних історичних подій. В площині, пов'язаній з проблемами спільної історії, політики щодо національної меншини, освіти, варто виділити роботи: Бурейко Н. [1], Яблонський В. [22], Герасимчук С. [4], Филипенко А. [20], Гакман С. [2,3]. Важливими джерелами у дослідженні зазначених проблем є українське та румунське законодавства [7, 8, 12, 16], що регулюють або впливають на двосторонні відносини, офіційні заяви [10,17, 15, 13] дипломатів, політиків, громадських діячів.

Актуальність дослідження полягає у визначенні впливу різних інтерпретацій історії, стану забезпечення прав національних меншин на перебіг двосторонніх відносин України з країнами-сусідами. Оскільки ці питання створюють проблеми для ведення ефективного діалогу та можуть нашкодити партнерським відносинам, україно-румунські відносини в питаннях спільної історії, меншин та мови потребують аналізу для виявлення можливих проблем, що суттєво впливають на рівень співробітництва.

Метою зазначеної статті є виявлення основних проблем україно-румунських відносин у питаннях інтерпретації спільної історії, захисту прав національної меншини на території нашої держави, надання рекомендацій щодо їх можливого вирішення.

Україно-румунські відносини беруть свій початок з 1992 року, з моменту встановлення дипломатичних зносин. Тим не менш, відносини між Україною та Румунією не можна було визначити як добросусідські та позитивні. Основним каменем спотикання в двосторонніх відносинах держав стало питання щодо приналежності о. Зміїний. З середини 2000-х, проблема приналежності о. Зміїний визначало характер двосторонніх відносин між Україною та Румунією. Завдяки міжнародному втручання, питання було вирішене і країни звернули увагу на інші можливі сфері спільної взаємодії. Взаємодію у питаннях трактування спільної історії та національних меншин, варто проглянути через призму сучасного історичного наративу Румунії.

Історична пам'ять румунів є досить складною та дискусійною. Суперечливі події ХХ століття, румунські національні герої та історичні особистості продовжують ставати

предметом дискусії всередині румунської влади та суспільства. Незважаючи на ці факти, історичний наратив Румунії базується на принципах «Великої Румунії». Суть цієї концепції полягає у баченні Румунії в межах, котрі виникли внаслідок мирних договорів Першої світової війни. Після 1940, котрий Румунія визначає для себе як роковий у питаннях втрати територій, проблема приналежності Північної Буковини та Бессарабії стала важливою на порядку денному Румунії. Це пояснює інтерес румунської еліти щодо втраченої території та національної меншини, яка проживає на цих територіях [22]. Румунська точка зору полягає у тому, що приєднання Північної Буковини до СРСР було продуманою та підготовленою політичною акцією, що залишала інтереси тогочасної Румунії поза увагою. Окрім цього, важливим елементом історичного наративу Румунії є питання національних меншин закордоном, особливо у країнах-сусідах. Станом на 2020 рік, в Україні проживало 150 тисяч етнічних румун, переважно на території Закарпаття, Буковини та Бессарабії [23]. Саме тому румунська національна меншина, забезпечення її прав, стала предметом уваги румунського уряду. Специфіка політики уряду Румунії стосовно зарубіжних етнічних румун нагадує політику Угорщини щодо угорців. Більше того, через специфічну політику, україно-румунські відносини мають ті самі проблеми, як і відносини України та Угорщини. З прийняттям закону «Про освіту» [8], у 2017 році питання мови вийшло з внутрішнього політичного контексту, ставши предметом обговорення міжнародної спільноти. Згідно цього закону, українська мова визначалась як основна мова навчання. Зміст цієї статті викликав серйозне занепокоєння в румунських, угорських, польських владних колах. Станом на 2016/2017 навчальний рік, в Україні налічувалось близько 74 навчальних закладів, що викладають румунською мовою (63 – Чернівецька область, 12 – Закарпатська), а сумарна кількість учнів, що навчались румунською мовою складала 16 тисяч осіб [18]. Згідно даних Національного інституту стратегічних досліджень, існує проблема інтеграції учнів, що навчались в румунських школах, адже приблизно 70 % учнів не подолали мінімального бар'єру зі знання української мови (на прикладі шкіл, де мовою викладання є румунська). Подібні речі створюють перешкоду для повноцінної інтеграції етнічних меншин в українське суспільство. Ще у 2006 році, згідно з документом, представленим ОБСЄ стосовно проблем етнічної румунської меншини в Україні, наголошувалось на необхідності надання доступу до вивчення державної мови задля інтеграції в українське суспільство [11].

Згідно заяви румунського Міністра закордонних справ, Румунія наполягає на подальшому збереженні прав румунської меншини в нашій державі, висловлюючи своє занепокоєння навколо ситуації з освітнім законом [24].

На думку Надії Бурейко, досить потужним сигналом румунського занепокоєння стало відтермінування візиту президента Румунії до України з метою впливу на ситуацію. Окрім цього, важливим моментом, що якісно вплинув на реакцію румунських колег було і те, що закон був прийнятий в період засідання спільної україно-румунської комісії з питань прав національних меншин [1].

Тим не менш, реакція румунської сторони не була такою категоричною, як наприклад угорських колег. Під час візиту до Бухаресту колишній Міністр закордонних справ України Павло Клімкін та його румунський колега Теодор Мелешкану обговорили важливість конструктивного діалогу навколо проблеми з національною меншиною румунів, яка проживає на території України. Більше того, Теодор Мелешкану висловив думку щодо використання інструментів ОБСЄ та Ради Європи у спільному україно-румунському діалозі навколо проблеми етнічних румун в Україні [10].

Незважаючи на конструктивну позицію румунської та української сторін, питання етнічної меншини не було завершене після мовної проблеми. Продовжуючи ідею щодо специфічного історичного наративу Румунії, в україно-румунських відносинах виникла нова проблема. Завдяки поправкам у відповідне законодавство, прийнятим у 2009 році, етнічні румуни (а також їхні родичі до третього покоління), котрі народились та проживають на територіях, що були частиною Румунії у період з 1918 по 1940 роки, можуть отримувати румунське громадянство за спрощеною процедурою. Використовуючи риторику угорських

політиків та дипломатів, румунський Міністр закордонних справ висловив щире здивування щодо питань про подвійне громадянство для етнічних румун в Україні. З 2010 року, за неофіційними даними більше 50 тисяч громадян України отримали паспорти Румунії за спрощеною процедурою. Від 5 до 10 % осіб, які проживають на територіях Чернівецької області мають подвійне громадянство. Відповідаючи на питання українських журналістів під час візиту у Чернівці, Теодор Мелешкану заявив що не існує жодних норм міжнародного права або певних практик, котрі забороняли подвійне громадянство. Більше того, Міністр закордонних справ Румунії відмовився коментувати точну кількість виданих паспортів громадянам України (саме за спрощеною процедурою) [5].

Незважаючи на схожість проблем, у випадку румунської ситуації, Україна та Румунія змогли знайти підхід для ведення ефективного та конструктивного діалогу стосовно проблеми етнічних меншин в Україні. Причин виникнення цих проблем є багато, але серед основних, варто виділити:

- Специфічність історичного курсу Румунії та її трактування історії (територіальна приналежність Бессарабії, Буковини).
- Відсутність належного обговорення окремих статей закону, що стосувався румунської національної меншини в спільних україно-румунських комісіях.
- Відсутність ефективних інструментів взаємодії та інтеграції національних меншин в українське суспільство.

Окрім фундаментальних причин, відносини між Україною та Румунією страждали через дипломатичні казуси. У 2020 році, до дня Соборності України, перекладач Офісу Президента допустився помилки у перекладі, котра призвела до політичного скандалу [21]. *«Невдовзі УНР залишила Київ під натиском більшовиків, більшість території Галичини зайняли польські війська. Північну Буковину – румуни, а Закарпаття відійшло Чехословаччині»*, – заявив Володимир Зеленський у своєму зверненні з нагоди Дня Соборності України [9]. Проте, в англomовній версії звернення було використано слово «окупували» (occupied), а не слово «зайняли» (taken). Помилку виправили, але румунська сторона ще довго згадувала про цей казус, натякаючи на болючість питання про територіальну приналежність частини територій України [25]. Обурення Румунії виправдовувалось офіційним приєднанням Північної Буковини до її складу за результатами мирних договорів після Першої світової війни. Дійшло навіть до того, що посол України в Румунії повинен був пояснювати ситуацію для румунської сторони. Як вже було зазначено, така реакція не була неочікуваною, навпаки – цілком логічною. На думку експерта «Нова Європа», Леоніда Літри акцентування уваги на приналежності територій Північної Буковини не варто, адже це є болючим питанням для Румунії [21].

Таким чином, Україна та Румунія можуть налагодити ефективний та конструктивний діалог у питаннях історії та етнічних меншин. Питання мови та етнічної приналежності є важливими, але вони не повинні займати увесь простір двостороннього співробітництва. Український історичний наратив є перехідним та потребує корегування та постійного переосмислення, більше того, українській владі та суспільству потрібно напрацювати інструменти інтеграції національних меншин в українське суспільство та історичну пам'ять. Більше того, українській стороні потрібно владнати законодавчу прогалину у питанні подвійного громадянства, аби подібних прецедентів не відбувалось в майбутньому. Окрім цього, важливою частиною україно-румунських відносин повинна бути територіальна цілісність та взаємоповага до суверенітету, аби уникнути конфліктів на цьому підґрунті в майбутньому.

Анотація В статті освітлені проблема забезпечення прав національних меншинств та історичської пам'яті в україно-румунських відносинах, визначено вплив різних інтерпретацій загальної історії на стан двосторонніх відносин. Були розглянуті основні перешкоди для ведення ефективного діалогу між Україною та Румунією, дані рекомендації по вирішенню вищезазначених проблем.

Ключові слова: історична пам'ять, двосторонні відносини, національне меншинство, регіональне співробітництво.

Abstract. The article highlights the problem of ensuring the rights of national minorities and historical memory in Ukrainian-Romanian relations, identifies the impact of different interpretations of common history on the state of bilateral relations. The main obstacles to an effective dialogue between Ukraine and Romania were highlighted, and recommendations were given to address the above issues.

Key words: historical memory, bilateral relations, national minority, regional cooperation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурейко Н., Румунський вимір мовної суперечки: чи є підстави для занепокоєння Бухареста?, URL: <http://fpp.com.ua/rumunskyj-vymir-movnoyi-superechky-chy-ye-pidstavy-dlya-zanepokoynnya-buharesta/>.
2. Гакман С. Європейський інструмент сусідства та партнерства і українсько-молдовсько-ру-мунська транскордонна проектна діяльність. URL: <http://www.cppk.cv.ua/320.php>.
3. Гакман С. Приєднання Бессарабії та Північної частини Буковини до СРСР: погляд через 70 років, URL: <http://www.cppk.cv.ua/i/2594527.pdf>.
4. Герасимчук С. Політика України щодо країн-сусідів. URL: <http://fpp.com.ua/topic/polityka-shhodo-krayin-susidiv/>.
5. Глава МЗС Румунії назвав «нормальною практикою» видачу українцям румунських паспортів, URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2380443-glava-mzs-rumunii-nazvav-normalnou-praktikou-vidacu-ukraincam-rumunskih-pasportiv.html>.
6. Гуцал С. Перспективи розвитку партнерських відносин України з Румунією. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2084/>.
7. Договір про відносини добросусідства та співробітництва між Україною та Румунією. 2.06.1997. No 642_003. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/642_003/print1343823185119296.
8. Закон України «Про освіту», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
9. Звернення Президента з нагоди Дня соборності України, URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-z-nagodi-dnya-sobornosti-ukrayini-59353>.
10. Каптару В. Конструктивний діалог як запорука розвитку двосторонніх відносин. URL: https://www.rrr.ro/uk_uk.
11. Національний інститут стратегічних досліджень, Румунська та молдовська національні меншини в Україні: стан, тенденції та можливості співпраці, URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_rum_mold_menshyny_druk.pdf.
12. ОБСЄ ще десять років тому рекомендувала докласти зусиль, щоб поліпшити навчання державної мови членів румунської меншини в Україні (документ). URL: <http://buknews.com.ua/page/obsye-shche-desiat-rokiv-tomu-rekomenduvala-doklasty-zusyl-shchob-polipshyty-navchannia-dergavnoi-movy-do-chleniv-rumunskoi-menshyny-v-ukraini.html>.
13. Офіційний акаунт Олександра Банкова у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/oleksandr.bankov.7/posts/477107883179463>.
14. Посольство України в Румунії, Політичні відносини між Україною та Румунією, URL: <https://romania.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/183-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-rumunijeju>.
15. Радіо 10, Історики розповіли про розстріли буковинців, які намагались потрапити до Румунії. URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi-istoriki-rozpovili-pro-rozstrili-bukovinciv-yaki-namagalis-potrapiti-do-rumuniyi-70988>.
16. Рамкова конвенція про захист національних меншин. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055.
17. Сійярто викликає посла України в Угорщині через закон про освіту. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28727248.html>.
18. Слово і діло, Скільки дітей в Україні навчаються мовами національних меншин? URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/09/26/infografika/polityka/skilky-ditej-ukrayini-navchayutsya-movamy-naczionalnyx-menshyn>.
19. Укрінформ, Половина учнів угорських і румунських шкіл України не можуть здати ЗНО – Гриневиц. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2334549-polovina-ucniv-ugorskih-i-rumunskih-skil-ukraini-ne-mozut-zdati-zno-grinevic.html>.
20. Филипенко А. О., Макух В. В. Україна — Румунія: проблеми і виклики двосторонніх відносин: аналітична записка. Одеса, 2013. 27 с.
21. Червоненко Віталій. «Окупація Буковини»: як помилка Офісу Зеленського спричинила скандал в Румунії, URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-51234075>.
22. Яблонський В. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України, URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf.
23. Ukraïner. Румуни України. Хто вони? URL: <https://ukraïner.net/rumuny-ukrainy/>.
24. MAE a luat notă cu îngrijorare de adoptarea de către Rada Supremă a Ucrainei a noii Legi a Învățământului. URL: <https://www.mae.ro/node/43088>.
25. MAE cere clarificări după ce Zelenski a spus că România «a ocupat» Bucovina de Nord. Reacția Ucrainei. URL: <https://www.euractiv.ro/extern/mae-cere-clarificari-dupa-ce-presedintele-ucrainei-a-spus-ca-romania-a-ocupat-bucovina-de-nord-17204>